

Motion till riksdagen 2011/12:U25

av **Bodil Ceballos m.fl. (MP)**
med anledning av skr. 2011/12:114

Strategisk exportkontroll 2011– krigsmateriel och produkter med dubbla användningsområden

Sammanfattning

I regeringens skrivelse 2011/12:114 *Strategisk exportkontroll 2011 – krigsmateriel och produkter med dubbla användningsområden* framgår det att svensk vapenexport slagit ännu ett försäljningsrekord, 13,9 miljarder kronor, jämfört med 13,7 miljarder kronor 2010.

Avslöjandet att Sverige sålt vapensystem till Saudiarabien och planerat uppförandet av vapenfabriker och övervakningscentraler visar med all önskvärd tydlighet att det krävs en grundlig reformering av reglerna kring exportkontrollen av strategiska produkter.

När länderna i Nordafrika och Mellanöstern frigör sig från diktaturens ok och påbörjar en utveckling mot demokrati och öppenhet måste Sverige ställa sig på rätt sida. Vi ska självklart inte beväpna diktaturer; vi ska stödja demokratirörelser – då tjänas också Sveriges långsiktiga intressen. Vår viktigaste tillgång i alla internationella sammanhang – också i handelssamarbeten – är vårt rykte.

Vi tror att det inte hade varit möjligt att driva en vapenexportpolitik som så tydligt saknar stöd i opinionen om inte systemet varit så stängt för insyn som det är i dag. Vår mening är att vapenexporten därför i fortsättningen måste bygga på tre grundläggande principer: ett riktigt demokratikriterium där mänskliga rättigheter är ett krav, en öppenhet som möjliggör den granskning som behövs och ett ordentligt ansvarsutkrävande enligt demokratins principer. Dessutom bör Försvarsexportmyndigheten läggas ned.

Fel! Okänt namn på

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att svensk vapenexport stärker diktaturer och bidrar till brott mot de mänskliga rättigheterna.
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att inte sälja vapen till krigförande länder och länder i konflikt.
3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att Sverige med sin krigsmaterielexport bidrar till en upprustningsspiral i en av världens mest explosiva regioner.
4. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att Sverige bidrar till spridning av små och lätta vapen genom licenstillverkning av svenska vapen.
5. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att tydligare redogöra för licenstillverkning av svenska vapen och de regler som omgärdar den.
6. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om Försvarexportmyndigheten (FXM).
7. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att svensk vapenexport bidrar till fattigdom och underutveckling.
8. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att svenska tjänster och produkter med dubbla användningsområden riskerar att användas repressivt.
9. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att genomföra en grundlig reformering av reglerna kring exportkontrollen av strategiska produkter.
10. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om Europeiska försvarsbyrån (Eda).

Inledning – vapenexportens förändrade förutsättningar

Under det kalla kriget utvecklades den svenska försvarsindustrin till sin nuvarande storlek. Den svenska neutraliteten och alliansfriheten krävde en stark försvarsmakt som i sin tur krävde en stark nationell försvarsindustri. Det ansågs viktigt att Sverige i händelse av krig skulle vara självförsörjande på vapen och ammunition. Ur ett svenskt säkerhetspolitiskt perspektiv var det viktigt att bygga upp svensk kompetens inom en rad försvarstekniska områden.

I dag ser verkligheten annorlunda ut. Det kalla kriget är slut och den svenska alliansfriheten och neutraliteten är två lika frånvarande som ifrågasatta principer. Det handlar inte längre om att välja sida mellan öst och väst.

Fel! Okänt namn på

Därför innebär inte en slopad neutralitet automatiskt ett medlemskap i Nato. Sverige står utanför Nato, men med EU och våra nordiska grannländer. I FN tar vi aktivt och öppet ställning för freden. Och tvärtemot vad gängse retorik gör gällande är det svenska försvaret och den svenska säkerheten i dag i allra högsta grad beroende av samarbeten, materiel och understöd från andra länder. Med dagens nya förutsättningar är ett oberoende, självständigt och självförsörjande försvar varken möjligt eller önskvärt.

Sverige förstår detta, och i de övriga delarna av försvaret har man också agerat därefter. I skrivelsen står det:

Den tidigare önskan att vara självförsörjande när det gäller materiel till det svenska försvaret har ersatts av det växande behovet av samarbete med likasinnade stater och grannar.

Inte heller försvarsindustrin är längre densamma. De senaste decennierna har verksamheten genomgått mycket omfattande förändringar. Från att ha dominerats av statligt ägda företag öppnades försvarsindustrin på 1990-talet för privatisering och utländska ägarintressen. I dag är försvarsindustrin privatiserad och många av företagen återfinns på börsen. I takt med att det svenska försvaret beställer allt mindre volymer anser industrin att den måste få sälja av sina produkter på den internationella marknaden. Då staten ser export som en nödvändighet för svenskt försvar finns till skillnad från andra produkter inga regler mot statliga subventioner till tillverkning av vapen. Den svenska vapenindustrin får årligen miljardstöd i form av exportkrediter, subventionerad reklam och statliga lån.

Försvarskoncernen Saab utgör i dag, enligt skrivelsen, mer än 50 procent av försvarsföretagens (Soff) totala omsättning. Av den totala försäljningen är 57 procent militär och 43 procent civil. Hela 59 procent går på export.

Utöver vapen, ammunition och komplexa försvarssystem tillhandahåller industrin i dag även konsulttjänster, som i dagsläget inte omgärdas av någon speciell lagstiftning. Det finns regler för företag som sysslar med militär utbildning, men ingen motsvarande lagstiftning för tekniska konsulttjänster – som de vi sett i Saudiaffären.

Industriella och näringspolitiska intressen ges allt större hänsyn inom utrikes-, försvars- och säkerhetspolitiken. Vår handlingsfrihet begränsas och politiska beslutsfattare pressas att bedriva en väldigt försvarsindustrivänlig politik. När exporten inte går att försvara utifrån rent utrikes-, försvars- och säkerhetspolitiska intressen handlar det i allt högre grad om sysselsättning och arbetsmarknads- eller industripolitik. Trots att Inspektionen för strategiska produkter (ISP) inte får ta hänsyn till sysselsättning eller näringspolitik försvarar statsministern vapenexporten med hänsyn till de svenska jobben. Precis som kravet att bara tillverka materiel för svenska behov släppts till förmån för exportstyrd produktion tycks nu kravet att enbart se till säkerhetsmässiga faktorer i praktiken ha slopats.

Vad gäller Investors stridsflygplan JAS 39 Gripen har det projektet tillåtits gröpa ur försvarsbudgeten genom tre årtionden. Med argumentet att vi ska vara oberoende i händelse av krig har JAS-projektet medfört att vi aldrig varit så beroende av USA som nu. JAS E/F innehåller ännu mer amerikansk teknik

Fel! Okänt namn på

än den nuvarande JAS C/D-versionen. Svenska tekniker har gjort den amerikanska tekniken brukbar – men Sverige äger inte tekniken – vilket har visat sig försvåra exporten av planet, då USA alltid har sista ordet vid en eventuell export.

Sanningen är att vi har ett militärindustriellt komplex i Sverige som till varje pris (i dubbel bemärkelse) vill fortsätta att tillverka och sälja svenska vapen. Miljöpartiet menar att dessa företag har ett alldeles för stort inflytande över svensk säkerhetspolitik, och det inflytandet måste begränsas.

Svensk vapenexport stärker diktaturer och bidrar till brott mot de mänskliga rättigheterna

Sverige exporterade 2011 krigsmateriel till icke-demokratier till ett värde av 7,8 miljarder kronor. Det innebär en ökning med mer än 100 procent i jämförelse med 2010. Över hälften av svensk krigsmaterielexport under 2011 (56 procent) gick till 20 länder som den amerikanska organisationen Freedom House klassade som icke-demokratier, däribland Brunei, Förenade Arabemiraten, Saudiarabien och Pakistan. Exporten till Saudiarabien uppgick till hela 2,9 miljarder kronor, vilket motsvarar en femtedel av den totala exporten.

En av de grundläggande förutsättningarna för vapenexport i Sverige är sedan 1971 års riksdagsbeslut att mottagarländerna ska respektera de mänskliga rättigheterna. Tillverkning och utförelse av krigsmateriel regleras genom lagen (1992:1300) om krigsmateriel och förordningen (1992:1303) om krigsmateriel. Båda författningarna trädde i kraft den 1 januari 1993. Krigsmaterielbegreppet breddades även samma år till att även omfatta viss materiel med civil eller delvis civil användning. Trots detta tillåts export till en rad länder som bryter mot de mänskliga rättigheterna.

I riktlinjerna för vapenexport anges att respekt för mänskliga rättigheter är ett centralt villkor för att vapenexport ska beviljas. Det spelar ingen roll om vapnen i sig kan komma att användas för att kränka mänskliga rättigheter eller inte; det räcker att kränkningarna förekommer i landet för att vapenexporten ska stoppas.

Sedan Jasminrevolutionen inleddes i Tunisien i januari 2011, en revolutionsvåg som sedan fortsatte och svepte över länderna i Nordafrika och Mellanöstern, har det blivit alltmer uppenbart att reglerna för den svenska vapenexporten måste ses över. Det kan inte vara så att svenska vapen säljs till diktaturer som förtrycker sin befolkning och kväser oppositionens krav på demokrati och mänskliga rättigheter. Att sälja vapen till en diktatur för stabilitetens skull, på bekostnad av de mänskliga rättigheterna, är oacceptabelt.

Att svensk utrikespolitik ska främja respekten för de mänskliga rättigheterna har av riksdag och regering betonats alltmer under senare år. Omsorgen om och försvaret av de mänskliga rättigheterna är en integrerad och central del av den svenska utrikespolitiken. I statsminister Fredrik Reinfeldts regeringsdeklaration den 15 september 2011 sade han följande:

Fel! Okänt namn på

En trygg framtid kan endast byggas i gemenskap och samverkan med andra länder. Sverige ska vara en stark röst för fred, frihet och försoning i Europa och i världen. Demokratin, folkrätten och de mänskliga rättigheterna ska utgöra hörnstenar i vår utrikespolitik.

Trots att demokrati är ett utmärkande drag i svensk utrikespolitik säljer Sverige vapen till en rad diktaturer. Genom bl.a. bistånd och politiska insatser har Sverige på olika sätt sökt understödja demokratiska krafter och en demokratisk utveckling i olika delar av världen. Demokrati är en hörnsten i Sveriges politik för global utveckling. Politiken ska präglas av ett rättighetsperspektiv. I rättighetsperspektivet ingår demokrati och mänskliga rättigheter.

Under 2011 har Sverige sålt vapen eller övervakningsutrustning till följande länder i Mellanöstern och Nordafrika: Saudiarabien, Bahrain, Tunisien, Algeriet, Pakistan och Förenade Arabemiraten.

Något är allvarligt fel när världens kanske restriktivaste lagstiftning kring vapenexport systematiskt åsidosätter riksdagens riktlinjer. Sverige exporterar stora mängder krigsmateriel till flera icke-demokratiska länder där svåra brott mot mänskliga rättigheter begås, vilket legitimerar regeringarna politiskt såväl som stärker deras vapenmakt rent konkret. Detta gäller såväl den nuvarande borgerliga regeringen som den förra socialdemokratiska regeringen.

Enligt EU:s uppförandekod ska man bl.a. bedöma mottagarlandets inställning till relevanta principer i internationella instrument som rör internationell humanitär rätt. I uppförandekoden hävdas att medlemsstaterna inte ska utfärda exportlicens om det föreligger uppenbar risk att den militära teknik eller den krigsmateriel som ska exporteras kan komma att användas vid allvarliga kränkningar av internationell humanitär rätt.

Miljöpartiet har länge förespråkat att lagarna för vapenexport bör skärpas så att bara demokratier eller länder som är på väg att bli demokratier får köpa svensk krigsmateriel, inklusive materiel som inte används i strid. Miljöpartiet vill att ett s.k. demokratikriterium införs.

Sedan en tid tillbaka har det också blivit svårt för andra partier att inte få upp ögonen för problemet. Folkpartiledaren Jan Björklunds utspel om att skärpa vapenexportlagstiftningen med just ett sådant demokratikriterium välkomnades av samtliga av riksdagens partier, och efter en blocköverskridande överenskommelse i maj 2011 uppmanade riksdagen regeringen att se över krigsmateriellagstiftningen i syfte att ”skärpa exportkontrollen gentemot icke-demokratiska stater”. Regeringen annonserade att man tänkte starta en utredning i frågan, men nästan ett år senare har ingenting hänt.

På papperet finns en bred samsyn om att det inte ska vara tillåtet att exportera krigsmateriel till diktaturer eller djupt odemokratiska stater – både i riksdagen och bland befolkningen. Ändå tycks regeringen vilja dra ut på tiden med att få beslutet verkställt och få till en förändring.

Det viktiga nu är att göra slag i saken och att skärpningen varken tillåts bli försenad eller försvagad. Miljöpartiet följer noggrant utvecklingen och menar att regeringen har en skyldighet att ge ärendet den prioritet det förtjänar. Detta vill vi ge riksdagen till känna.

Fel! Okänt namn

Svenska vapen exporteras till krigförande länder

Sverige har kanske världens tuffaste lagstiftning för export av krigsmateriel. Trots det ökar exporten år efter år. Riktlinjerna är tydliga och förbjuder försäljning av krigsmateriel till krigförande länder. Trots det fortsätter Inspektionen för strategiska produkter (ISP) att ge tillstånd för sådan försäljning. Vi ser att undantaget har blivit regel och att ökad vapenexport uppmuntras aktivt av regeringen, trots att den alltid hänvisar till ISP så fort det avslöjas att vapen sålts till länder dit det borde vara omöjligt att sälja enligt svensk lag. Att regeringen uppmuntrar vapenförsäljning visas med all önskvärd tydlighet genom att den infört en särskild myndighet, Försvarexportmyndigheten, för att främja vapenexporten. Regeringen har alltid det yttersta ansvaret och undkommer inte detta ansvar genom att lägga över hanteringen på olika myndigheter.

Dessutom exporterar Sverige krigsmateriel till länder där det förekommer grova kränkningar av de mänskliga rättigheterna. Bland mottagarländerna för svensk krigsmateriel återfinns flera länder som är inblandade i väpnad konflikt. Dit hör Indien, Pakistan, Thailand, och inte minst USA. Det är inte acceptabelt. Riksdagens riktlinjer måste skärpas så att den stora vapenexporten av svensk krigsmateriel till krigförande länder, till länder som grovt kränker de mänskliga rättigheterna och till länder med stora fattigdomsproblem stoppas.

Det är dags att de svenska partierna och deras företrädare i Exportkontrollrådet (EKR) upphör att systematiskt åsidosätta reglerna för vapenexport. Miljöpartiet menar att gällande lagstiftning ska efterlevas, vilket innebär att Sverige inte ska sälja krigsmateriel till krigförande länder. Detta vill vi ge riksdagen till känna.

Sverige bidrar till en upprustningsspiral i en av världens mest explosiva regioner

På millennietoppmötet i september 2000 antogs följande deklARATION: ”Vi ska göra vårt yttersta för att befria våra folk från krigets gissel som i konflikter inom och mellan länder har krävt mer än fem miljoner liv under det senaste årtiondet”.

Om Sverige och världens länder menar vad de säger måste det naturligtvis få konsekvenser. Delar av världen präglas av djupgående och komplicerade konflikter, som ofta leder till krig och grova kränkningar av mänskliga rättigheter.

Den internationella vapenhandeln är en viktig drivkraft bakom den militära upprustningen och bidrar därmed till krig och väpnade konflikter. Därför bör Sverige verka för en radikal svensk och global nedrustning och för att resurser som i dag förslösas på militär rustning omfördelas till insatser som kan före-

bygga krig och konflikter. Ett annat exempel är att Sverige, trots långvarigt krig mellan Indien och Pakistan, fortsätter att leverera krigsmateriel till båda parter för att inte undergräva nuvarande och framtida affärskontakter.

Alltsedan Bofors stora vapenaffär med Indien i mitten av 1980-talet, som kantades av mutor och korruption, då Sverige sålde ett stort antal fälthaubitsar till Indien har Bofors fått sälja kanoner men nu under benämningen ”följdelveranser”. Att det inte bara handlar om underhåll, reservdelar och ammunition till de kanoner som redan sålts, utan även om helt nya kanoner, gör att tilltron till den svenska vapenexportlagstiftningen sedan länge är kraftigt försvagad.

Samtidigt som Bofors sålt kanoner och moderna fälthaubitsar har Sveriges enskilt största vapenexportör – Saab – under flera år sålt avancerad radarutrustning, Erieye, till grannlandet Pakistan. För varje flygvapen är radarsystemet av central betydelse, i såväl defensivt som offensivt syfte.

Samtidigt hoppas Saabs ägare Investor även att få sälja stridsflygplanet JAS 39 Gripen E/F till Indien. Att det ens är möjligt att sälja vapen till dessa båda länder, med tanke på ländernas långvariga konflikt om gransområdet Kashmir, är något som Miljöpartiet ifrågasatt länge – speciellt med tanke på att båda länderna är kärnvapenstater. Genom att vi beväpnar båda länderna bidrar Sverige aktivt till en upprustningsspiral i en av världens mest explosiva regioner.

Den främsta anledningen till Miljöpartiets motstånd till Saabs inblandning i kontrakten om att få leverera 126 JAS 39 Gripen-plan till det indiska flygvapnet är problemet att flygplanet med största sannolikhet kommer att anpassas för att kunna bära landets kärnvapen. En affär som inbegriper att JAS 39 Gripen blir kärnvapenbärare borde inte vara möjligt enligt gällande vapenexportlagstiftning. Det kan inte heller vara ett svenskt utrikespolitiskt mål att göda en potentiell kärnvapenkonflikt. Regeringen borde därför ge Saab tydliga signaler om att det är en affär som Sverige omöjligen kan stå bakom.

Vidare anser Miljöpartiet att det är ett problem att svenska staten står som ekonomisk garant vid vapenaffärer. Om t.ex. länder som Pakistan skulle ställa in sin betalning för radarsystemet Erieye finns det en risk att biståndsmedel kan komma att användas för att garantera svenska vapenaffärer. Pakistan, som under de senaste åren drabbats hårt av naturkatastrofer, skulle mycket väl kunna göra detta om landet återigen skulle drabbas av en naturkatastrof. Skulle detta ske garanterar biståndsmedel Saabs eventuella förluster. Saab tar ingen risk. Risker tar svenska skattebetalare. Ett sådant system är inte hållbart. Detta vill vi ge riksdagen till känna.

Sverige bidrar till spridningen av små och lätta vapen

Små och lätta vapen utgör ett av de största hoten mot mänsklig säkerhet. Drygt 1 300 människor per dag mister livet i världen på grund av dem. Antalet skadade är cirka tre gånger så stort. Handeln med små och lätta vapen är

Fel! Okänt namn på

ett allvarligt problem. Vapnen är förhållandevis billiga och enkla att transportera och smuggla. De allra flesta illegala vapen har en gång varit legala. Kontrollmekanismerna för den legala produktionen och handeln är undermåliga. Nationella regler och kontroller har visat sig inte fungera.

Frågan om ett internationellt vapenhandelsavtal inom FN påbörjades 2006. Förhandlingsprocessen mynnar förhoppningsvis ut i ett vapenhandelsavtal 2012.

Runt om i världen ser vi gång efter annan att svenska vapen dyker upp och används. Hur har det kunnat ske frågar vi oss? Sverige säljer oftast bara vapen till stabila länder som inte befinner sig i konflikt.

Men i de fall vi faktiskt säljer till länder i konflikt händer det att vapen förloras och hamnar i orätta händer eller helt enkelt överlämnas till tredje part. Under året har medierna uppmärksammat ett antal fall där det svenska pansarvärnsvapnet AT-4, licenstillverkat i USA, överlåtits till den irakiska armén och till privata säkerhetsföretag. Miljöpartiet efterlyser information om licenstillverkning i skrivelsen och eventuella intäkter som detta medför. Hade vapnen varit tillverkade i Sverige hade detta varit ett brott mot slutanvändaravtalen. Vi efterlyser tydligare skrivelser kring licenstillverkningen och de regler som omgärdar den. Detta vill vi ge riksdagen till känna.

Varje år exporterar Sverige små och lätta vapen till länder som Storbritannien, USA, Kanada, Saudiarabien och Danmark för stora summor. Sverige, som historiskt sett håller en relativt hög profil för att kontrollera lätta vapen, har samtidigt en stor export av dessa vapen. Och det visar sig att vapnen dyker upp i andra krigshärdar, på andra kontinenter än dit vapnen en gång såldes.

Miljöpartiet anser att Sverige här spelar ett dubbelspel. Man agerar internationellt för en hård kontroll men är samtidigt världsledande inom området bärbara pansarvärnsvapen. Det svenska företaget Saab Bofors Dynamics har sålt över en miljon vapensystem till över 50 länder i världen. Det mest spridda vapnet är granatgeväret Carl Gustaf som har använts i en mängd krig, exempelvis i Burma, Sri Lanka, Vietnam och Kashmir.

En stor köpare av Carl Gustaf är USA, och vapnet har använts i både Irak och Afghanistan. Till granatgeväret finns den s.k. flechetteammunitionen, ADM 401, som är utvecklad för specifika amerikanska ändamål och särskilt anpassad för krigföring i stadsmiljö. Vid explosionen sprids över tusen små sylvassa pilar, s.k. flechetter, över ett 100 meter stort område, och risken att oskyldiga civila skadas är stor. Människorätsorganisationen Human Rights Watch har protesterat mot tillverkningen av ADM 401 för att den är inhuman och strider mot Genèvekonventionen.

Försvarsindustrins aggressiva marknadsföring av svenska vapen uppmärksammades nyligen i tidningen Expressen. Med ord som ”See first – Kill first” och ”dödsratio” visar Saab upp sina vapensystem på försvarsmässan Dimdex, i diktaturen Qatar. I påkostade reklamvideor och reklamblad kan intresserade köpare få veta att JAS 39 Gripen garanterar en hög ”dödsratio”. Saab marknadsför samtidigt pansarvärnsroboten Bill 2 med att den har ett ”Soft target mode”, ett läge för mjuka mål – exempelvis människor.

Att svenska skattepengar betalar för exportsatsningar och marknadsföring av sådana produkter är skamligt.

I augusti 2010 startade Försvarsexportmyndigheten sitt arbete, med syfte att främja den svenska vapenexporten. Miljöpartiet har hela tiden varit emot att denna myndighet inrättas. Vi anser att företagen själva borde bekosta alla exportäventyr som den svenska krigsindustrin ger sig in i. Då vapenindustrin inte är vilken näring som helst anser vi att det inte är rimligt att svenska skattebetalare ska betala för att främja exporten av svensk krigsmateriel. Det rimmar dessutom illa med Sveriges politik för global utveckling (PGU) att det finns en särskild myndighet för att främja vapenexporten. Alla områden ska underställas PGU; vapenexporten är naturligtvis inget undantag. Moraliska dilemman blir i längden aldrig bekväma att hantera genom ett system av dubbelmoral. Därför menar Miljöpartiet att Försvarsexportmyndigheten (FXM) bör läggas ned. Detta vill vi ge riksdagen till känna.

Svensk vapenexport bidrar till fattigdom och underutveckling

Under 2011 sålde Sverige krigsmateriel till flera länder som dras med allvarliga fattigdomsproblem. De senaste åren liksom i år är Sydafrika och Pakistan bland de främsta mottagarländerna för svenska vapen.

Hela 33,6 procent av Sveriges vapenexport går till fattiga länder. I skrivelsen har regeringen valt statistik från Världsbanken där länder som Thailand och Sydafrika beskrivs som övre medelinkomstländer, och Pakistan som ett lägre medelinkomstland, men i sanning bör dessa länder beskrivas som utvecklingsländer. Alla tre länderna har en väldigt ojämn inkomstfördelning. Enligt FN:s utvecklingsorgan UNDP lever 22,6 procent av Pakistans befolkning på under 1 dollar per dag. Hela 60,3 procent lever på under 2 dollar per dag. Enligt United Nations Human Development Report är Pakistans utvecklingsindikatorer t.o.m. sämre än andra jämförbara länders. Detta blir särskilt tydligt när det gäller kvinnornas situation. Pakistan har dessutom en högre barnadödlighet än andra sydasiatiska länder. Enligt UNDP-chefen Helen Clark har den snabba tillväxten i Sydafrika inte haft några positiva effekter på fattigdomsnivån. Sydafrika är ett av världens mest ojämlika länder när det handlar om inkomstfördelning. Brasilien, dit Saab och Investor hoppas få sälja stridsflygplanet JAS 39 Gripen E/F, passerades 2009 av Sydafrika som ett av världens allra mest ojämlika länder.

Det är ett problem att vi har en regering som inte för en konsekvent politik. Regeringen säger sig verka för fattigdomsbekämpning men gör samtidigt stora exportsatsningar av krigsmateriel till fattiga länder, som Pakistan och Sydafrika. Stora delar av nordvästra Pakistan drabbades i juli 2010 av kraftiga översvämningar. Enligt FN:s uppskattning drabbades uppemot 20 miljoner människor. Landet drabbades på nytt av allvarliga översvämningar 2011 och

Fel! Okänt namn på

tillståndet är fortfarande allvarligt för miljontals människor. Behovet av humanitär hjälp är alltfjämt stort.

UNDP lyfter i sina rapporter fram problemet med att militära investeringar i fattiga länder hämmar livsviktiga satsningar på rent vatten och sanitet. Pakistan omnämns särskilt. Varje år dör ca 120 000 människor till följd av diarré-sjukdomar på grund av brist på rent vatten och sanitet. Efter översvämningarna väntas dödstalen stiga. Pakistan är ett av få länder i världen som lägger mer pengar på försvaret än på utbildning och hälsa tillsammans. Krigsmaterielexporten till Sydafrika är större än Sidas hela bistånd till humanitära insatser och konfliktrelaterad verksamhet för alla länder i Afrika söder om Sahara.

Svenska vapen säljs till länder med stor fattigdom där vapenköpen kan direkt motverka arbetet mot fattigdom. Det är ett grundläggande problem att världen väljer att prioritera militära satsningar i stället för att lösa fattigdomsproblemet. Man brukar säga att för varje krona som läggs på bistånd i världen läggs ytterligare 15 kronor på militära utgifter.

När riksdagen beslutade om politiken för global utveckling (PGU) i december 2003 var huvudpunkten att Sveriges politik måste vara samstämmig: ”Det Sverige säger och gör i ett sammanhang måste stämma med svenskt agerande i ett annat.” Alla politikområden ska sträva mot samma mål. Målet är att bidra till en rättvis och hållbar global utveckling. Politiken ska präglas av ett rättighetsperspektiv och kännetecknas av de fattigas perspektiv på utveckling. Det innebär att de fattiga människornas behov, intressen och förutsättningar ska vara utgångspunkt i strävandena mot en rättvis och hållbar utveckling.

Sedan december 2008 är EU:s uppförandekod för vapenexport juridiskt bindande. Koden innehåller bl.a. långtgående skrivningar om att säljarlandet ska ta hänsyn till om exporten allvarligt riskerar att motverka en hållbar utveckling i mottagarlandet.

Om Sverige ska leva upp till PGU och EU:s nya uppförandekod bör vapenexporten i varje enskilt fall föregås av en problematiserande granskning av om vapenexporten riskerar att motverka hållbar utveckling. I samband med vapenexport bör en försiktighetsprincip anammas med innebörden att fattigdomsbekämpning har företräde vid målkonflikter.

Under året har Miljöpartiet fått information som visar att svenska biståndsprojekt används i främjandet av JAS 39 Gripen i Thailand. Dokument visar att biståndspersonal vid ambassaden instrueras i att JAS-projektet är högsta prioritet och Sverige strävar efter att bredda det industriella samarbetet med Thailand. Vi ifrågasätter regeringens motstridiga intressen i Thailand givet Sveriges politik för global utveckling. Detta vill vi ge riksdagen till känna.

Svenska tjänster och produkter med dubbla användningsområden riskerar att användas repressivt

Exporten för krigsmateriel är reglerad sedan länge, men rutinerna för produkter med dubbla användningsområden (PDA) är bristfälliga och för export av kunskap och militära tjänster saknas regler helt. Det är inte acceptabelt.

Den övervakningsutrustning som skulle säljas till Saudiarabien hade inte behövt några tillstånd av ISP eftersom de klassats som enbart civil utrustning. Grundtanken för ett regelverk kring PDA är att civila produkter i händerna på repressiva diktaturer som t.ex. Saudiarabien i regel inte används i civila syften. Att ingen instans reagerade på planer för export av övervakningsutrustning till Saudiarabien tyder på att kontrollen inte fungerar.

I dagsläget får företagen själva klassificera sina produkter eller fråga ISP huruvida dessa har dubbla användningsområden. Det är inte hållbart. Företag som vill undvika avslag på tillståndsansökan, exempelvis på grund av risken för felaktigt användande, har ett intresse av att klassificera sina produkter som rent civila och med dagens system har de själva möjligheten att göra det.

Exporten av militära tjänster är i dag i princip oreglerad. En strategichef på vapenindustrins intresseorganisation Soff uppskattar att tjänsteexporten i dag uppgår till mellan 10 och 25 procent av Sveriges totala vapenexport, vilket motsvarar 1,4 till 3,5 miljarder kronor årligen.

Genom ett EU-direktiv tvingas Sverige och ISP fr.o.m. den 1 juli i år kontrollera tjänsteexporten. Men detta gäller inte för affärsavtal som knutits innan dess. Med tanke på avtalens längd är detta oroande.

Svenska militära tjänster och produkter med dubbla användningsområden borde liksom all krigsmaterielexport omfattas av ISP:s granskning och ett strikt tillståndsgivande. Detta vill vi ge riksdagen till känna.

Försäljningsrekord för svensk vapenexport

År 2011 var återigen ett rekordår för svensk vapenexport. Krigsmaterielexporten uppgick under förra året till 13,9 miljarder kronor, vilket är den högsta summan någonsin för svensk export av krigsmateriel. Enligt Svenska Freds har vapenexporten mer än fyrdubblats under den senaste tioårsperioden, från drygt tre miljarder till mer än 13 miljarder. Det motsvarar en ökning på ca 360 procent. Enligt Sipri svarar Sverige för 2 procent av världshandeln med vapen och är därmed världens tionde största vapenexportör. Omräknat till per capita är Sverige världens största vapenleverantör – detta trots en i teorin restriktiv vapenexportpolitik.

Antalet länder som Sverige exporterade krigsmateriel till uppgår till 63. Det är lika många länder som under 2010, som var ett rekordår. Detta kan jämföras med 52 länder under 2000 och 33 länder under 1990.

Fel! Okänt namn på

Utöver de 13,9 miljarder kronor som såldes på export 2011 tillkommer inkomster till försvarsindustrin för leasing av krigsmateriel. Enligt skrivelsen är dessa inkomster inte inkluderade i underlaget eftersom det inte utgör en försäljning. Men Miljöpartiet menar att för att få en tydlig översikt av försvarsindustrins intäkter och hur den svenska krigsmaterielexporten fungerar är det viktigt att även dessa leasingavtal redovisas tydligt.

Av Sveriges totala export gick drygt 22 procent till EU, Norge och Schweiz. Till Australien, Japan, Kanada, Sydkorea, Thailand, Sydafrika och USA gick ca 27 procent. Över hälften av den svenska vapenexporten gick till ett tjugotal övriga länder som Brunei, Pakistan, Förenade Arabemiraten och Saudiarabien.

I strid med gällande riktlinjer fortsätter Sveriges krigsmaterielexport till krigförande länder. Dessutom säljer Sverige vapen till förtryckarstater och militärdiktaturer. De fem största mottagarna av svensk försvarsmateriel 2011 var Thailand (3,0 miljarder kronor), följt av Saudiarabien (2,9 miljarder kronor), Indien (1,0 miljarder kronor), Pakistan (0,8 miljarder kronor) och Storbritannien (0,7 miljarder kronor). Fördelningen mellan övrig krigsmateriel (ÖK) och krigsmateriel för strid (KS) var 58 respektive 42 procent under 2011.

Sedan Sveriges politik för global utveckling (PGU) infördes har Sveriges vapenexport till utvecklingsländer skjutit i höjden. Nästan vart fjärde svenskt vapen säljs i dag till fattiga utvecklingsländer. Detta är en olycklig trend. Trots den moderatstyrda regeringens propositioner och skrivelser och dess fagra tal om mänskliga rättigheter och demokrati gör den ingenting för att stoppa denna negativa utveckling.

Sverige sålde under 2011 krigsmateriel till flera länder som av flera demokratiinstitut klassas som icke-demokratier, däribland Saudiarabien, Förenade Arabemiraten och Bahrain. Krigsmateriel och övervakningsutrustning har även sålts till flera av de länder i Nordafrika och Mellanöstern som just nu befinner sig mitt i en turbulent tid där demokratiska krafter utmanat det totalitära styret, som exempelvis Tunisien, Egypten och Bahrain. Detta vill vi ge riksdagen till känna.

En översyn av myndigheterna krävs

Vi har i dag lagar för exporttillstånd som i grunden är bra, men Saudiaffären visar hur man ständigt hittar vägar att gå runt lagstiftningen. Riksdagen har därför begärt en skärpning av lagen. Det är viktigt att regeringen och ansvarig minister, handelsminister Ewa Björling, skyndsamt återkommer till riksdagen med en lagstiftning som garanterar att mänskliga rättigheter och demokrati är ett absolut krav för att tillstånd för export av krigsmateriel ska kunna ges.

Saudiaffären visar att dagens system med stängda dörrar och tystnadsplikt inte fungerar. Folket och riksdagen saknar i realiteten insyn. När skandaler avslöjas kan ansvariga politiker i skydd av sekretessen skylla ifrån sig på myndigheter och tjänstemän. Beslut om till vem Sverige exporterar krigs-

material måste vara öppna. Så är fallet i flera andra länder med en exporterande försvarsindustri.

Genom dagens system har ansvaret skjutits från politiker till myndigheter och råd. Detta gör att politikerna kan hålla kontroversiella affärer på arm-längds avstånd. Det är inte ett demokratiskt stabilt system. Våra folkvalda måste kunna hållas ansvariga för sina beslut. Dagens ordning med Inspektionen för strategiska produkter (ISP) som beslutande myndighet måste ändras. Ett organ med direkt politiskt ansvar måste fatta besluten.

Vi bör en gång för alla ta ställning för demokrati och öppenhet och sluta att beväpna diktaturer. Sverige är inte betjänt av fler avgångna försvarsministrar; det Sverige behöver är en ny och öppnare politik runt vapenexporten. Därför krävs en grundlig reformering av reglerna kring exportkontrollen av strategiska produkter.

Enligt Miljöpartiet är det ett mål i sig att begränsa vapenproduktionen i världen. En grundförutsättning för att en näring ska kunna få exportstöd borde vara att det ställs krav på transparens och en tydlig redovisning av vart pengarna går. Detta för att inte svenska skattemedel ska gå till korruption. Regelverket för vapenexport borde självfallet underställas samma tuffa regler som inom biståndssektorn, med sina tydliga krav på redovisning.

Dessutom borde de statliga exportorganen som försäkrar och lånar ut pengar till svenska företag i länder med stora ”risker” underställas regler om mänskliga rättigheter. Både vapenexporten och den statligt finansierade exportpolitiken med Exportkreditnämnden (EKN) och Svensk Exportkredit (SEK) borde självklart underställas regelverk för att säkerställa att inget stöd ges till affärer som riskerar att bidra till kränkningar av mänskliga rättigheter. Transparens borde vara en självklarhet. Detta vill ge riksdagen till känna.

Europeiska försvarsbyrån (Eda)

År 2004 bildades Europeiska försvarsbyrån (Eda). Byråns primära uppgift är att söka förenkla och samordna flera länders materielupphandlingar. Dess syfte är också att utveckla försvarskapaciteten, stärka samarbetet om krigsmateriel, stärka försvarsindustrin i Europa samt främja militär forskning och utveckling. Produktion och utveckling av krigsmateriel är en mycket viktig del av EU:s säkerhetspolitik. Det gäller att exportera och sälja så mycket vapen som möjligt i världen. Miljöpartiet är oroligt för att starka krafter styr utvecklingen mot en gemensam politik och upphandlingsprocess för försvarsmateriel inom EU.

EU:s nya uppförandekod för vapenexport är juridiskt bindande sedan december 2008. Vi noterar att koden bl.a. innehåller långtgående skrivningar om att säljarlandet ska ta hänsyn till om exporten allvarligt riskerar att motverka en hållbar utveckling i mottagarlandet, vilket är positivt. Det är svårt att vara kritisk till en uppförandekod och till transparens, som båda i grunden är något bra. Men Miljöpartiet ser med oro på de intressen som ligger bakom. Vi ser försvarsbyråns arbete som en del i utvecklingen mot en upprustning i

Fel! Okänt namn på

Europa. Detta är något som vi är starkt kritiska till. Risken finns att Eda verkar för en harmonisering av den relativt restriktiva svenska lagstiftningen för vapenexport till en mer liberal lagstiftning på EU-nivå.

Handel med krigsmateriel måste självfallet omgärdas med stora restriktioner. Det är inte en vara vilken som helst som är en del av EU:s inre marknad. Det är viktigt att EU:s politik blir mer restriktiv och tillämpas strikt. Miljöpartiet finner det märkligt att EU å ena sidan säger sig vilja verka för nedrustning och exportkontroll, å andra sidan lägger alltmer resurser på egen krigsmateriel och på att ta fram nya vapensystem i den gemensamma försvarsbyrån. Detta vill ge riksdagen till känna.

Stockholm den 11 april 2012

Bodil Ceballos (MP)

Valter Mutt (MP)

Annika Lillemets (MP)

Peter Rådberg (MP)